

Verschillende bureaus maken ontwerpen om de cultuurhistorie van de Nieuwe Hollandse Waterlinie weer beleefbaar te maken. Zo ook OKRA Landschaps-architecten. Hun ontwerpen zijn te herkennen aan hun eenvoud en tijdloosheid. 'We willen zoveel mogelijk flauwekul vermijden, maar wel de argumentatie bij de details kunnen benoemen: een verhaal vertellen', aldus Wim Voogt.



Coupures maken cultuurhistorie zichtbaar

'Het ministerie van LNV vroeg OKRA in 1999 om verschillende scenario's uit te werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Met als doel te onderzoeken hoe de waterlinie als geheel herkenbaar gemaakt en beschermd kan worden', vertelt Wim Voogt. Ook andere partijen kregen van het ministerie van LNV de vraag om scenario's uit te werken, waarbij de visie van Panorama Krayenhoff steeds leidend was. Collega Gert-Jan Lith voegt hier aan toe: 'Er zijn drie

thema's uitgewerkt: cultuurhistorie door Eric Luiten, ecologie door bureau VISTA en recreatie door OKRA.' Inmiddels heeft OKRA diverse opdrachten voor de waterlinie uitgevoerd voor verschillende opdrachtgevers.

Indrukwekkende linie

De Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) staat sinds 1995 op de werelderfgoedlijst van UNESCO en in 2009 is de waterlinie aangewezen als rijksmonument. Dit betekent dat

de Nieuwe Hollandse Waterlinie in zijn geheel beschermd is; zowel de bunkers en de forten, als de landschappen en dijken. 'Dat is zeer belangrijk voor het behoud van de landschappelijke kwaliteiten van de linie', zegt Voogt.

Het belang van de verdedigingslinie wordt in Panorama Krayenhoff beschreven als een van de weinige grote, landschappelijke vormen in ons land, die bovendien een sterke cultuurhistorische betekenis heeft.

Met een dwarsdoorsnede in de dijk van de Gedekte Gemeenschapsweg maakt OKRA de opbouw van dit grondlichaam inzichtelijk.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie is de meest uitgewerkte en daardoor de meest indrukwekkende linie van een stelsel van nationale verdedigingslinies. Over een lengte van 85 kilometer vormde de linie één systeem, met één doel en één beheerder.

Gedekte Gemeenschapsweg

In het landschap langs de Lek vormen de forten en relicten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie een belangrijk cultuurhistorisch element. Het water, de wegen en de dijken hebben een verborgen, geheimzinnige betekenis, die door recreatieve en cultuurhistorische ontwikkeling van de Nieuwe Hollandse Waterlinie weer beleefbaar te maken is. Gemeente Houten gaf aan OKRA de opdracht om het verval tegen te gaan in het gebied nabij Tull en 't Waal, en de Gedekte Gemeenschapsweg opnieuw onder de aandacht te brengen als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. 'Van begin tot eind ben ik erbij betrokken geweest als technisch projectleider', vertelt Lith vol passie. 'De opdracht was om de weg en zijn omgeving historisch te herstellen en te zorgen voor de landschappelijke inpassing'. De Gedekte Gemeenschapsweg ligt bij Fort Honswijk. Het fort had de belangrijke taak om samen met fort Everdingen aan de andere zijde van de rivier, het Lekaces – een invalspoort voor de vijandelijke troepen – te verdedigen. De Gedekte Gemeenschapsweg is de weg die de verschillende forten met elkaar verbindt. 'De forten zijn de meest zichtbare elementen in het landschap en de werking van de gehele linie was afhankelijk van onder meer deze Gemeenschapsweg, aldus Lith. Via deze weg konden troepen zich verplaatsen en goederen transporteren. De weg lag achter een dijk, buiten het zicht van de vijand. Als de sluizen open werden gezet en de inundatievelden volliepen, stond het water helemaal tot aan de dijk', benadrukt Lith.

Om de weg als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie opnieuw onder de aandacht te brengen, heeft OKRA ervoor gekozen om een 'coupure', een insnijding in deze dijk te maken. 'We wilden met een



dwarsdoorsnede inzichtelijk maken hoe de opbouw van zo'n grondlichaam eruit ziet. Om het geheel er strak uit te laten zien, is bij de afwerking gekozen voor gegalvaniseerd staal. Ook al heb je er geen verstand van, je wordt vanzelf het mysterie van het verleden in getrokken. Je wordt echt uitgenodigd om door het gebied te lopen', benadrukt Lith.

Geen borden

Het doel van het ontwerp is geweest om het vooral niet te letterlijk uit te leggen. 'Er zijn bewust geen informatieborden bij de doorsnijding geplaatst. Dit vonden we te kinderlijk, te direct.' Even verwijst Voogt naar een ander project van OKRA en Rots Maatwerk, voor het zichtbaar maken van het oude Romeinse castellum op het Domplein in Utrecht. De lijnen van de buitenmuren van het castellum zijn zichtbaar gemaakt door ledverlichting en nevel, eveneens zonder informatieborden.'

In de loop der jaren is het opvallend dat OKRA niet de enige partij is die met een doorsnijdingen in het landschap, inzicht wil geven in de cultuurhistorie. 'Ronald Rietveld heeft samen met een kunstenaar een bunker in Nieuwegein met een diamantschijf dwars doormidden gesneden. Om te laten zien hoe de binnenkant van een dergelijke bunker eruit ziet. Dit vergroot de beleving.' Ook West 8 heeft op dezelfde wijze, door de benadering van doorsnijden, fort Vechten beleefbaar gemaakt. 'Het gaat hier om het beleefbaar maken van de gehele lijn', benoemt Voogt.



De Vier Lunetten

Een ander project is de gebiedsvisie De Vier Lunetten op de Houtense Vlakte. Deze vier forten ten oosten van de stad Utrecht zijn een belangrijk onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Omdat Utrecht te hoog lag om te kunnen inunderen, liggen er in dit gebied veel forten. Ook dit deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie is door de jaren heen in verval geraakt. 'De opdracht van de gemeente Utrecht was dan ook om dit gebied 'nieuw leven in te blazen' en het gebied cultuurhistorisch beleefbaar te maken, met de doelstelling om belanghebbenden hierin mee te nemen. Voogt is vanaf de start in 2006 als projectleider betrokken. 'Alle neuzen van betrokkenen dienden dezelfde kant op te staan wat betreft de ontwikkeling van dit gebied. Een interessante uitdaging, vooral omdat de betrokkenen zeer divers zijn, van wethouder tot bewoner', lacht Voogt. 'We hebben ervoor gekozen om in deze gebiedsvisie drie speerpunten in te zetten: inpassing in het bestaande recreatieve netwerk, de beleefbaarheid van de cultuurhistorie versterken – waarbij ook aandacht is voor de natuur – en het opzetten van een recreatief programma ter intensivering van de gebruikswaarde, waarbij er mogelijkheden worden onderzocht voor kleinschalige ondernemers. Verandering is voor velen achteruitgang. Bewoners wilden liever niets en al helemaal geen woningbouw.' OKRA organiseerde een inspraakavond waar 200 belanghebbenden aanwezig waren. 'Het proces is goed verlopen, als je bewoners met een sterk verhaal



In 2005 studeert **Gert-Jan Lith** af aan Hogeschool Larenstein, Tuin- en landschapsinrichting, afstudeerrichting techniek. Hij begint direct na zijn afstuderen bij OKRA Landschapsarchitecten in Utrecht, waar hij start als technisch tekenaar. Als snel is hij werkvoorbereider en sinds 2009 projectleider.



Wim Voogt studeert in 1998 af aan de Rijkshogeschool voor Tuin- en Landschapsarchitectuur in Boskoop, in de ontwerp. In 1996 loopt Voogt stage bij OKRA en na zijn afstuderen gaat hij hier gelijk aan de slag als ontwerper. In 2002 wordt hij projectleider en sinds 2010 is hij één van de vijf Partners van OKRA Landschapsarchitecten. OKRA is in 1994 opgericht.



Impressie van gebiedsvisie De Vier Lunetten op de Houtense Vlake.

kunt overtuigen van je plannen, dan worden mensen vaak begripvoller', aldus Voogt. Een onderdeel van de uitwerking van de gebiedsvisie is het omleiden van het water uit de Kromme Rijn over de voormalige inundatievelden van de lunetten. Hierdoor kan het gebied fungeren als een zandvang voor de Kromme Rijn waardoor het zand uit de rivier niet meer sedimenteert in de grachten van Utrecht, maar in het voorland van de lunetten achterblijft. Zo hoeven de grachten niet meer iedere tien jaar gebaggerd te worden. Het plan is slim, omdat het niet alleen een praktische en geldbesparende oplossing is, maar ook het historische besef van een vlakte aan de voet van de verdedigingswerken hiermee wordt benadrukt, die af en toe onder water stond. Voogt vertelt dat de gebiedsvisie voor de Vier Lunetten door de gemeenteraad van Utrecht in zijn geheel is vastgesteld. 'De stad zal nog wel tien jaar bezig zijn met de uitwerking van onze visie in concrete plannen, waarbij wij altijd bereid zijn de visie verder uit te werken.'

Respectvol herstel

Het projectbureau Nieuwe Hollandse Waterlinie vroeg OKRA om een visie te ontwikkelen voor de gehele Nieuwe Hollandse Waterlinie. 'Er zijn overal losse projecten met betrekking tot dit onderwerp. Nu was de vraag hoe wij een overall beeld langs de gehele linie kunnen garanderen en aangeven hoe dit beeldend moet uitpakken. Een zeer interessant vraagstuk', meent Voogt. OKRA heeft zichzelf eerst de vraag gesteld: wat wil je met het gebied? 'Eigenlijk stellen we deze vraag bij ieder project aan onszelf,

bevestigt Lith: wat is exact de vraag en wat kan en wil je met een gebied?'

Het projectbureau heeft de visie van OKRA met een aantal tot in detail uitgewerkte voorstellen in ontvangst genomen. Voogt: 'We zijn niet bang om geen opdrachten meer te krijgen, het belang van de verdedigingslijn in de eenentwintigste eeuw is namelijk erg groot. Ook vanuit de politiek gezien is het een hot onderwerp. Voorlopig is OKRA nog niet uitgekeken op de opdrachten omtrent de verdedigingslinie; integendeel, het is uitermate interessant.'

Eline van Straaten en
Sjanet Niemantsverdriet